

Laulava luostari

Hilkka-Liisa Vuori

Artikkeli kirjasta *Pyhä Birgitta Euroopan suojeluspyhimys*. Toim. Päivi Setälä ja Eva Ahl (Otava 2003), ss. 122–159.

Keskiajan yksiääninen kirkkolaulu tuo mieleen kiviset holvikirkot, joissa rukous ja laulu jatkuivat aamusta iltaan. Luostarien päivään kuului Jumalan ylistys käden töillä, toisia palvelemalla ja laulamalla. Keskiaikaista birgittalaisluostaria voisi hyvällä syyllä kutsua laulavaksi luostariksi Birgitan näkyjen pohjalta. Jumalan ylistämisellä laulaen oli erityisen tärkeä osuus sisarten jokapäiväisessä elämässä. Kun Birgitta suunnitteli sisarten ja veljien päivää tulevassa luostarissa, hän toivoi, että luostarin kirkossa soisi jatkuva Jumalan ylistys, päättymätön palvelus, *officium perpetuum*. Birgitan sanoin: ”Siitä hetkestä lähtien, kun veljien varhaisaamun laulu alkaa sisarten yhdeksänteen hetkeen saakka, ei laulu hetkeksikään lakkaa, kaikuvat äänet soivat kirkossa Jumalan ylistykseksi taukoamatta. Kun yksi kuoro lopettaa ja poistuu kirkosta, toinen heti aloittaa laulun.” Näin sisarten ja veljien ylistyslaulut muistuttaisivat enkelten päättymätöntä liturgiaa taivaallisen valtaistuimen ympärillä.

Birgitan näyissä on runsaasti ohjeita, jotka käsittelevät sisarten liturgiaa. Niiden pohjalta voidaan luoda ideaalinen kuva sisarten laulusta. Ajalleen ominaisesti Birgitta näki liturgisen musiikin osana maailman luomistyötä, ei yksittäisen ihmisen tunteen ilmaisuna niin kuin nykyään usein ajatellaan. Birgitta kuvaa näyissään harmonista maailmankaikkeutta: ”Kaikki taivaat planeettoineen tuottivat mitä kauneinta ääntä liikkeillään ja laulullaan. Sinun kunniaksesi.” Tällä musiikillisella maailmankuvalla on juurensa antiikin näkemyksissä harmonisesta maailmankaikkeudesta, sfäärien harmoniasta. Birgitan esikuvat olivat ajallisesti häntä lähempänä ja kristillisiä. Monet kristilliset ajattelijat, kuten kirkkoisä Ambrosius ja Isidor Sevillalainen kirjoittivat maailmankaikkeuden harmoniasta nimenomaan kristinuskon näkökulmasta. Sfäärien harmonia oli koko luomakunnan yhteistä ylistystä Luojalle.

Perinteisesti eri luostarilaitoksissa tärkein päivittäinen palvelus on ollut messu. Birgittalaissisarten messu liittyi musiikillisesti vahvasti tähän vanhaan traditioon, koska heidän Maria-messunsa laulut olivat kirkon yhteistä perimää. Messun musiikin kuvaus jatkaa ajatusta soivasta maailmankaikkeudesta: ”Ja näin nyt, kuinka yhdessä kirkossa maan päällä pappi aloitti messun, puettuna papilliseen kasukkaan. Kun hän oli tehnyt kaiken messuun kuuluvan ja tullut niihin sanoihin, joilla vihitään leipä, näytti tällöin minusta aivan kuin aurinko, kuu ja tähdet kaikkien planeettojen ja kaiken taivaan kanssa olisi kaareutunut, kun laulu ja valoisat, soivat melodiat alkoivat kuulua. Kyllä, siinä saatiin kuulla kaikenlaisia lauluja ja lukemattomia erilaisia instrumentteja, joiden ihanaa, hyvin soivaa olemusta on mahdotonta kuvailla.”

Birgittalaissisarten liturgia oli mariaaninen eli heidän tuli joka päivä laulaa rukouksensa erityisesti Marian kunniaksi. Messun lisäksi heidän päiväänsä varsinaisesti rytmittivät hetkipalvelukset eli päivän rukoushetket. Sisarten rukoushetkien liturgiaa kutsutaan nimellä *Cantus sororum* eli Sisarten laulu. Cantus sororumin laulut antavat oman erityisen luonteensa sisarten liturgialle, koska ne olivat ainutlaatuisia, heille tehtyjä ja vain heidän luostariinsa laulettuja. Cantus sororumin loivat Birgitta ja hänen rippi-isänsä Petrus Skänningeläinen. Petrus sävelsi suuren osan lauluista, joiden tekstit perustuvat Birgitan näkyihin.

Kiitollisuus ja kunnioitus Mariaa kohtaan on keskeistä sisarten liturgiassa. Maria oli sisarille paitsi suojelija myös esikuva. Birgitta toivoi, että kun sisaret päivän jokaisena hetkenä ajattelisivat Marian elämää ja tekoja, heistä tulisi vähitellen hänen kaltaisiaan: nöyriä, kuuliaisia ja rakkaudessa hyvin vahvoja. Marian seuraamiseen heitä auttoivat laulut, joiden teksteissä hänen osuutensa on merkittävä. Marian näkökulmasta seurataan Kristuksen pelastushistoriaa. Liturgiassa ei varsinaisesti kuitenkaan katsota Mariaa, vaan Marian silmin Kristusta.

Viikossa pelastushistoria

Cantus sororum oli ainutlaatuinen paitsi oman musiikkinsa tähden myös ajallisen muotonsa takia. Sisarten liturgia laulettiin viikon mittaisissa sykleissä. Yleensä luostarien rukoushetkissä laulut ja tekstit vaihtelevat kirkkovuoden mukaan, kuten oli käytäntö birgittalaisveljillä. Heidän hetkiensä kierto oli koko vuoden

mittainen. Sisarten rituaali toistui joka viikko samanlaisena vuosittaisista juhlista riippumatta. Heidän liturgiassaan jokaisella viikon päivällä oli oma aiheensa, joka sisälsi tietyn näkökulman Pyhään Kolminaisuuteen, pelastushistoriaan ja ennen kaikkea Jumalanäidin elämään ja merkitykseen. Kulloisenkin päivän aihe tuotiin esille kaikissa teksteissä ja lauluissa. Tekstit voidaan nähdä historiallisena jatkumona maailman luomisesta ja Pyhästä Kolminaisuudesta Kristuksen ylösnousemukseen. Ajallisesti viikon aikana siirrytään Vanhan testamentin aiheista Uuteen testamenttiin. Voidaan myös ajatella, että viikon aikana kuljetaan läpi koko kirkkovuoden. Parhaiten viikon tekstilliseen ja musiikilliseen maisemaan voi tehdä matkaa perehtymällä lauluihin ja erityisesti liturgian tekstilliseen ytimeen, lukukappaleisiin. Viikon eri päivien teemaa valaisevat Birgitan omat tekstit.

Viikon ensimmäinen päivä on sunnuntai. Sunnuntain lauluissa ylistetään Pyhää Kolminaisuutta ja Mariaa, jota ensimmäisessä lukukappaleessa kuvataan vielä luomattomana Jumalan ajatuksissa. ”Mutta kaikkien niiden joukossa, jotka silloin olivat vielä luomattomia, oli yksi olento Jumalan läheisyydessä, joka seisoi kaikkia muita korkeammalla ja josta Jumala itse eniten iloitsi. Tässä luomattomassa maailmassa ilmestyivät tunnetut neljä elementtiä ikuisuudesta Jumalan kasvojen edessä Ilma hänessä tulisi olemaan niin kevyttä, ettei se koskaan voi puhaltaa Pyhää Henkeä vastaan. Maa tässä luomattomassa maailmassa olisi niin hyvää ja hedelmällistä, että mikään mikä ei ole hyödyllistä kaikille tarvitseville, ei siinä kasvaisi. Vesi olisi niin tyyntä, että vaikka mistä tuulet puhaltavat myrskyisinä, yhtään aaltoa ei näy siellä. Tuli olisi niin korkea, että liekit ja lämpö yltävät siihen asuntoon, jossa Jumala itse on.” Tekstiä seuraa ensimmäinen responsorio: ”Ylimmälle Kolminaisuudelle, jakamattomalle Jumalalle yksi jumaluus, yhtäläinen kunnia, yhtä ikuinen majesteettisuus, Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle. Kunpa kolmiyhteinen ja ainoa Jumala antaisi meille armonsa, hän, jolle sinä, oi Maria, olit kunnioitettu, hyvin mieluinen kaikkeudesta ikuisuuteen.”

Maanantain lauluissa pohditaan Jumalan äidin suhdetta enkelien maailmaan. Ensimmäisen lukukappaleen sanoin: ”Oi Neitsyt Maria, kaikkein lohdullisin, sinä olet se olento, jota enkelit aina luomisestaan saakka rakastivat.” Ensimmäinen responsorio jatkaa ajatusta: ”Sinua pyhää Herraa ylistävät korkeuksissa kaikki enkelit sanoen: Sinulle kuuluu kiitos ja kunnia, Herra. Kerubit ja serafit ja koko taivaallinen sotajoukko julistavat sinun kunniaaksesi, Neitsyt, ylistystä Herralle.”

Tiistain aiheena ovat patriarkat ja profeetat. Tiistaina Maria tuodaan esille toisena Eevana. Ensimmäisessä lukukappaleessa kerrotaan, kuinka Jumala tiedotti Aatamille, että hänen tyttärensä Maria tulevaisuudessa voisi hyvittää kaiken pahan, jonka hänen vaimonsa Eeva oli saanut aikaan. Ensimmäinen responsorio kertoo surullisen Eeva-äidin tarinan: ”Jättäytyessään vihollisen puolelle Eeva-äiti sulki itsensä yhdessä miehen kanssa kunnian rajojen ulkopuolelle; hän vaihtoi elämän kuolemaan. Hänen onnellinen tyttärensä, olemalla Jumalalle kuuliainen, nujersi vihollisen, palautti kunnian, karkotti kuoleman. Ja palautti elämän. Kiitos ja kunnia Jumalalle, kun hän antoi hauraan äidin synnyttää sellaisen tyttären, josta tuli myös oman siittäjänsä synnyttäjä.”

Keskiviikon aiheena on Marian syntymä: Keskiviikon toisessa lukukappaleessa verrataan Mariaa aamuruskoon, joka ilahduttaa meitä pohjoisen asukkeja: ”Asukkaat niissä maissa, jotka oli verhottu yölliseen pimeyteen, eivät iloinneet vain siksi, koska he aamuruskon nousun jälkeen ymmärsivät, että aurinko tulee nousemaan ylös, vaan myös, ja vielä enemmän siksi, koska he aamuruskon noustessa todella voisivat nähdä mitä heidän tulisi tehdä. Samalla tavalla kaipasivat pyhät enkelit, taivaalliset asukkaat, aamuruskon nousua - nimittäin Marian syntymää - ei valon tähden, vaan tosi auringon, Jumalan itsensä tähden, joka ei milloinkaan ollut poissa heidän näköpiiristään.” Lukukappaleelta seuraavan responsorion teksti on vanhaa kirkollista perinnettä, ei suoranaisesti Birgitan näyistä: ”Isain juuri tuotti vesan ja vesa kukan. Ja tämän kukan yllä lepää suloinen henki. Neitsyt, Jumalan synnyttäjä, on vesa, kukka hänen poikansa.” Torstain teema on Kristuksen syntymä ja Neitsyt, joka synnyttää pojan: ”Katsokaa ihmettä. Herran Äiti hedelmöityi Neitsyenä tuntematta yhteyttä mieheen. Seisoen kallisarvoisella taakalla kuormitettuna Maria huomaa olevansa iloinen äiti, joka ei tiedä olevansa vaimo. Hedelmöityessään hän alkoi tavallisten lasten sijasta kantaa puhtaissa sisuksissaan kaunismuotoista ihmislasta, ja ikuisesti siunattuna hän synnytti meille Jumalan ja ihmisen.”

Perjantain aiheena on kärsivä Kristus ja Marian myötäkärsimys: ”Kuten okaiden läheisyys ei vähennä kukkivan ruusun tuoksua, siten kokemiesi kärsimysten suunnattomuus, sinä Kristuksen Äiti, ei kyennyt vähentämään lujan luonteesi hyvettä, sillä sinusta henki kaikkien hyveiden tuoksu. Ole tukenamme, toivonamme, valmiina auttamaan meitä, sinun nöyriä rukoilijoitasi, ettei menestys tekisi meitä ylpeiksi eikä vastoinkäyminen masentaisi.”

Lauantaina muistetaan Kristuksen taivaaseen astumista ja Neitsyt Marian taivaaseen ottamista: ”Onnellinen olet, Neitsyt Maria, Jumalan synnyttävä, joka uskoit Herraa, sinussa on tullut todeksi se, mitä sinulle on sanottu: Katso, olet korotettu enkelikuorojen yläpuolelle. Tule puolustamaan meitä Herran Jeesuksen Kristuksen edessä!” (Responsorioiden suomennokset Teivas Oksala)

Viikon lauluista ja varsinkin suurista responsorioista tulee vaikutelma, että Petrus Skänningeläinen on tavoittanut laulujen sävelmissä tekstin tunnelman. Sunnuntain Pyhän Kolminaisuuden lauluissa on mahtavuutta, voimaa ja suuruutta. Monet maanantain enkeliaiheiset laulut, samoin kuin lauantain ylösnousemuksen päivän laulut ovat sävelmiltään helliä, iloisia ja keinoivia. Torstain toiseen suureen responsioon, joka käsittelee varsin vaikeaa aihetta, synnitöntä sikiämistä, Petrus on onnistunut sävelmaalailulla ja eri sävelasteikkoja eli moodeja käyttämällä luomaan oudon, vaikeasti hahmotettavan sävyn myös laulun melodiaan. Perjantai on viikon päivistä vaikuttavin ja järkyttävin, mikä kuuluu myös musiikissa. Perjantain suuret responsoriot ovat viikon responsorioista pisimpiä ja sekä tekstillisesti että melodisesti raskaita, joskin myös lohduttavia.

Luostarin päivä

Luostarien päivän kierto eli eri rukoushetket eivät muotoutuneet yhdellä kertaa tietynä aikana vaan ne kehittyivät vähitellen kristillisen ajanlaskun kuuden ensimmäisen vuosisadan kuluessa. Pyhän Benedictuksen sääntö, joka on peräisin n.vuodelta 530, on varhaisin dokumentti, joka sisältää kaikki kahdeksan hetkeä.

Rukoushetket ovat historiallisesti ja edelleen nykyään joka päivä aina samoina kellonaikoina luostareissa laulettuja pieniä jumalanpalveluksia. Tosin hetkien tarkka alkamisaika vaihtelee vuodenajan ja myös luostarin mukaan. Rukoushetkiä eli hetkipalveluksia on yleensä kahdeksan: *matutinum, laudes, prima, tertia, sexta, nona, vesper ja completorium*. Näin myös birgittalaisluostarissa. Valoisan ajan hetkiä kutsutaan nimellä pienet rukoushetket (*horae minores*) ja pimeän ajan hetkiä nimellä suuret rukoushetket (*horae maiores*).

Rukoushetket muodostivat birgittalaissisarten ja veljien arjen raamit. Päivä alkoi veljien aamuyön hetkellä ja päättyi sisarten lauluun myöhään illalla. Veljien hetki oli aina ennen sisarten vastaavaa hetkeä, mikä oli poikkeavaa verrattuna kirkon yleiseen käytäntöön. Kirkossa tavallisesti mariaanisit hetket (*de Domina*) toimitettiin ennen virallisia suuria, kanonisia hetkiä (*de Die*) ja pienillä juhlallisuuksilla. Tästä perinteestä poiketen Birgitta suunnitteli, että hänen yhteisössään Marian hetkipalvelus lauletaan arvokkaasti ja hitaasti veljien hetken jälkeen. Marian hetket saivat arvokkaampana pidetyn paikan hetkipalvelusjärjestyksessä. Yleensä kirkossa samat henkilöt toimittivat sekä Marian hetket että kanoniset hetket. Birgittalaisuudessa Marian hetket olivat pakollisia sisarille ja suuret hetket veljille, mutta kummatkin vapautettiin toistensa hetkistä. Vaikka ulkonaisilta muodoilta sisarten ja veljien päivä oli samanlaista vuoroittaista liturgiaa luostarissa, heidän musiikkinsa oli toisistaan poikkeavaa. Veljet seurasivat kyseisen hiippakunnan liturgista järjestystä sekä messussa että hetkipalveluksissa. Sisaret lauloivat Maria-messussa perinteisiä lauluja, mutta hetkipalveluksissaan heillä oli aivan omat laulunsa.

Hetkipalvelukset ovat luonteeltaan ja rakenteeltaan erilaisia kuin luostarissa tai tavallisissa kirkoissa vietetyt messut. Rukoushetkiä voisi luonnehtia sanoilla staattinen ja ennen kaikkea kontemplatiivinen eli Jumalaa mietiskelevä. Messussa puolestaan on yleensä kohottava ja riemuun johdettava tunnelma. Laulut ovat merkittävässä asemassa, kun luodaan erilaisia jumalanpalveluksia. Karkeasti jaoteltuna voidaan sanoa, että messun laulut ovat usein riemukkaita ja toisaalta ehtoollisen tunnelmaan johdattavia, kun taas hetkipalvelusten laulut pyrkivät ennen kaikkea auttamaan laulajaa mietiskelyn tilaan.

Hetkipalvelusten lisäksi sisarten jokaiseen päivään kuului seremonia avoimen haudan äärellä ja Maria-messu, *Salve Sancta parens*, joka laulettiin priman ja tertian välillä. Maria-messu oli pakollinen sekä sisarille että veljille. Messun ja hetkipalvelusten lisäksi sisarten liturgiaa olivat kulkuelaulut, jotka vain osittain olivat nimenomaan Jumalan äidin kunniaksi. Hetkipalvelusten viikosta toiseen samoina toistuvat tekstit perustuivat Birgitan omaan tekstiin, kun taas Maria-messun tekstit olivat kirkollista yhteisperimää ja vaihtuivat kirkkovuoden mukaan. Ainoastaan messun yksi laulu, sekvenssi, liittyi kyseisen päivän tekstisisältöön, ja kaikki seitsemän sekvenssiä sunnuntaista lauantaille vastasivat osittain seitsemän viikonpäivän tekstejä hetkipalveluksissa. Tekstisisällöltä siis messua ja hetkipalveluksia yhdisti vain sekvenssin teksti. Tämä vahvistaa sitä todennäköisyyttä, että hetkipalvelussykli ja messusykli käsitettiin kahdeksi erilliseksi asiaksi.

Päivän varhaisinta hetkeä, matutinumia vietettiin ennen auringonnousua. Historiallisesti matutinumin edeltäjänä pidetään *vigiliaa* (vigilae, herääminen). Vigilia oli varhaisen seurakunnan yöllinen palvelus, jota alunperin vietettiin aina yönä ennen pääsiäistä, koska haluttiin valvoen odottaa Kristuksen paluuta. Yöllinen palvelus saattoi johtua myös siitä, että haluttiin pitää jumalanpalvelus salassa kristittyihin kohdistuvien vainojen vuoksi. Myöhemmin *vigiliaa* alettiin viettää joka sunnuntain vastaisena yönä ja vähitellen joka yönä. 300-luvulla *vigilia* jaettiin kolmeen eri hetkeen: auringonlaskun hetkeen, jolloin lamput sytytettiin, *lucernarium* (*lux*, valo), keskiyön jälkeiseen hetkeen ja auringonnousun hetkeen *laudes matutinae* (aamuylistys). Vähitellen nämä hetket saivat nimet vesper, matutinum (joka koostuu *nocturneista*) ja laudes.

Laudes ja vesper ovat rakenteeltaan toistensa kaltaisia pieniä hetkiä, auringonnousun ja laskun hetket. Vesperia on perinteisesti pidetty vuorokauden ensimmäisenä hetkenä. Birgitta on näyissään määrittänyt yksityiskohtaisesti, kuinka sisarten tuli aloittaa jokainen vesper siten, että vastakkain laulavat kuorot vuorotellen rukoilivat *Ave Marian* ja määrätyn rukouksen vuorokauden aloitukseksi. Vesper-hetkeä seurasi kompletorium, joka oli pieni rukous ennen nukkumaanmenoa. Sen kanssa rakenteellisesti samantapaisia hetkiä ovat päivän pienet hetket, prima, tertia, seksta ja nona. Prima, tertia, sexta ja nona ovat saaneet nimensä vanhasta roomalaisesta kalenterista, jossa päivän hetket oli numeroitu kuudesta aamulla (prima hora) kuuteen iltapäivällä (duodecima hora), niin että keskipäivä oli kuudes hetki (sexta hora). Nämä nimitykset ovat nykypäivän ihmiselle tuttuja Kiirastorstain ja Pitkäperjantain tapahtumien kulun kuvailuista.

Monastinen liturginen vuorokausi

Horae canonicae:

matutinum, ennen auringonnousua

laudes, auringon noustessa

prima, ensimmäinen hetki

tertia, kolmas hetki, ennen keskipäivää

magna missa messu

sexta, kuudes hetki, keskipäivän jälkeen

nona, yhdeksäs hetki

vesper, auringon laskiessa

completorium, ennen lepoa

Birgittalaissisarten liturginen vuorokausi (Geete 1895)

3.00 matutinum ja laudes

6.00 prima, Maria-messu

9.00 tertia, seremonia avoimen haudan äärellä

12.00 sexta

15.00 nona

18.00 vesper

21.00 kompletorium

Psalmit, ylistyslaulut, antifonit, lukukappaleet, kapittelit, reponsorit ja hymnit muodostavat hetkipalvelusten rungon. Kun joukkoon lisätään vielä johdantorukoukset, kuten *Pater noster* ja *Ave Maria*, ja päätösrukoukset, kuten *Benedicamus Domino* on hetkipalvelusten laulettu osuudet määritelty.

Hetkipalvelukset muodostuivat ja muodostuvat yhä nykyäänkin suureksi osaksi psalmilaulusta. Tämä perinne juontaa kristinuskon varhaisimpien aikojen jumalanpalveluksiin, jotka olivat pääasiassa psalmilaulua. Laulettujen psalmien lukumäärä vaihtelee eri sääntökunnissa, mutta mm. birgittalaissisaret samoin kuin veljet lauloivat kaikki 150 psalmia aina viikon kuluessa. Liturgiassa psalmia harvoin laulettiin yksinään, yleensä se yhdistettiin antifoniin. Antifoni on pieni laulu, joka lauletaan ennen psalmia, tavallaan johdantona sille ja se myös toistetaan psalmin jälkeen. Antifoni ja psalmi muodostavat kokonaisuuden, jossa antifonin teksti valaisee ja johdattaa psalmin aihepiiriin. Birgittalaissisaret tavallisesti lauloivat ennen

psalmia vain antifonin alkuosan ja vasta psalmin jälkeen antifonin kokonaan. Psalmin lopuksi yleensä koko kuoro lauloi ns.pienen doksologian ”*Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto...*” Kunnia Isälle ja Pojalle ja Pyhälle Hengelle. Koska sisarten antifonitekstit olivat mariaanisista, myös Vanhan testamentin psalmit saivat uuden sävyn Marian näkökulmasta johtuen.

Psalmien ja antifonien lisäksi hetkipalvelusten musiikkia olivat ylistyslaulut (*cantica*) ja hymnit. Ylistyslauluja on laulettu jo ensimmäisillä vuosisadoilla. Ne muistuttivat psalmeja lyriikaltaan ja olivat hymnien luonteisia. Psalmeihin ja ylistyslauluihin lisättiin, ehkä jo niinkin varhain kuin 200-luvulla, osia Pyhistä kirjoituksista, niin sanottuja lukukappaleita (*lectio*) ja kapitteleita (*capitulum*). Termit ovat vähän harhaanjohtavia, koska lukukappale oli yleensä pitkä tekstiosuus Pyhistä teksteistä, kun taas kapitteli ei ollut kuin yksittäinen lause. Birgittalaisisarilla lukukappaleet olivat Birgitan näkyjä. Lukukappaleita ja kapitteleita seurasi aina laulu, tavallisesti responsorio. Lukukappaleiden jälkeen laulettiin suuri responsorio (*responsorium prolixum*), laajamittainen ja monimutkainen laulu ja kapittelia seurasi pieni responsorio (*responsorium breve*), kohtalaisen lyhyt ja yksinkertainen laulu

Tärkeimmäksi hetkistä voidaan nostaa aamuyön varhainen palvelus matutinum. Sen tekstisisältö oli painavin kaikista hetkistä ja siinä myös laulettiin liturgian suurimuotoisimmat laulut, suuret responsoriot. Matutinum-hetkessä birgittalaisisaret kuuntelivat joka aamu kolme pitkää lukukappaletta Enkelisaarnasta, jotka heille joku tai jotkut sisarista resitoivat eli puhelauloivat. Jokaista lukukappaletta seurasi mietiskelysävelmä suuri responsorio, johon todennäköisesti kaikki sisaret osallistuiivat ainakin kertosaakeen osalta. Kolmessa lukukappaleessa pohdittiin ja valotettiin päivän aihetta eri näkökulmista. Esimerkiksi sunnuntain lukukappaleissa Jumalan iloa Mariasta verrataan Nooan iloon arkistaan ja Aabrahamin iloon Iisakista. Maanantain lukukappaleissa käsitellään enkeleiden lankeemusta, heidän iloaan Mariasta ja Jumalan, enkelten ja ihmisten hyveitä ja hyviä tekoja. Lukukappaleen oli tarkoitus johdattaa sisaret mietiskelemään päivän aihetta ja responsorio oli tämän tekstin syventämistä laulamalla rukoillen. Lukukappaleiden ja responsorioiden määrä voi vaihdella kirkkovuoden ja sääntökunnan mukaan. Birgittalaisilla lukukappaleita oli kolme joka matutinumissa.

Neitsyt Marian hetket ja Cantus sororum

Cantus sororumin liturgian tausta on löydettävissä suurten hetkipalvelusten lisäksi mariaanisista hetkipalveluksista, joita kutsutaan nimellä *Officium parvum Beate Marie Virginis* eli Pienet rukoushetket autuaalle Neitsyt Marialle, tai lyhyemmin Marian hetket eli *horae de beate Maria*. Marian hetkissä rakenteellisena esikuvana oli vuorokauden tavallinen hetkipalveluskierto, jota usein sovellettiin supistettuna. Cantus sororumia voidaan pitää poikkeuksena tai variaationa Marian hetkistä.

Mariaaninen hetkipalvelus oli olemassa suurten rukoushetkien rinnalla luostariväen yksityisenä hartaudenharjoituksena jo ainakin 1000-luvulla. Sisaret ja veljet kävivät läpi eräänlaisen yksityisen valmistautumisen yhteiseen rukoushetkeen rukoilemalla itseksensä Mariaa ennen kuin he menivät yhdessä laulamaan luostarikirkkoon. Marian hetkiä rukoiltiin myös luostarien ulkopuolella, jopa maallikot rukoilivat niitä. Maallikot ehkä osasivat lukea, mutta eivät välttämättä ymmärtäneet latinankielistä palvelusta. Koska palvelus toistui samoine psalmeineen samanlaisena päivästä toiseen, he oppivat pian resitoimaan sen ulkoa. Toisaalta Marian hetkiä luettiin kyllä myös äidinkielillä eri puolella Eurooppaa, mm. Ranskassa ja pohjoismaissa. Mariaanisesta liturgiasta ajatellaan, että se vakiintui varhaiskeskiajalla ja sai koko läntisessä kirkossa yhtenäisen muodon lukuisana määränä variaatioita, lyhyempiä tai pidempiä palveluksia. Vähitellen Marian hetkiä alettiin toimittaa kirkoissa yhteisesti ennen suurta hetkipalvelusta, 1300-luvulla mm. sisterssiläiset samoin kuin dominikaanit. Siitä tuli koko kommuunille tapa, joka liittyi suureen palvelukseen. Näin vähitellen Neitsyt Marian hetket olivat yleisessä käytössä sekä pitäjänkirkossa että luostarissa.

Marian hetkien taustalla voidaan nähdä Marian kunnioittamisen historia, joka ulottuu aivan kristinuskon varhaisiin vaiheisiin saakka. Jo 300-luvulta löytyy mainintoja Marian kunniaksi vietetyistä vuosittaisista juhlista. Joinakin Neitsyt Marian päivinä juhlittiin sellaisia tapahtumia Marian elämästä, jotka olivat suoraan yhteydessä Jeesuksen elämään ja tekoihin. Tällaisia olivat Enkelin ilmestyminen Marialle (25.3.), Marian

vierailu Elisabethin luona (2.7.), Kynttilänpäivä eli Marian puhdistumisen päivä (2.2.) ja Marian myötäkärsimys kärsivän Kristuksen vierellä. Viimeisintä on vietetty eri aikoina eri hiippakunnissa, mutta birgittalaisjärjestön sisällä lauantaina tai ensimmäisenä sunnuntaina pääsiäisen jälkeen. Juhlita kolmea ensimmäistä viettävät myös protestantit. Myös muita Neitsyt Marian päiviä juhlittiin, joissa Marialla on itsenäisempi rooli. Näistä tärkeimmät olivat: Marian perisynnittömän sikiämisen päivä (8.12.), Marian syntymä tai Äidin messu (8.9.), Marian temppelissäkäynti (21.11.) ja Marian taivaaseenottaminen (15.8.).

Birgitalle Marian hetket olivat tuttuja samoin kuin suuret hetkipalvelukset. Birgitan näyissä kerrotaan, että, hän tapasi resitoida mariaanista palvelusta samoin kuin sitä muistuttavaa toista puolivirallista Pyhän Kolminaisuuden hetkipalvelusta. Birgitan rippi-isien mukaan Birgitta ja hänen miehensä rukoilivat yhdessä "kaikkein autuaimman Neitsyt Marian hetkiä". Kerrotaan myös, että hän tapasi talonväkensä kanssa yhdessä laulaa tiettyjä hetkirukouksia, todennäköisesti virallisesta hetkipalveluksesta. Tarkkaan ei tiedetä, koska Birgitta tutustui hetkipalvelukseen sellaisena kuin sitä laulettiin luostareissa ja tuomiokirkkoissa. Joka tapauksessa hänellä oli tilaisuus tutustua siihen paremmin asuessaan sisterssiläismunkkien luona Alvastran luostarissa miehensä kuoleman jälkeen. Birgitan musiikilliseen käsitykseen on varmasti vaikuttanut tämä aika, jolloin hänellä on ollut mahdollisuus kuunnella munkkien hetkipalveluksia ja messulaulua aamusta iltaan. Rooman ajoilta kerrotaan, että Petrus Skänningeläinen opetti Birgitalle kielioppia ja laulua (*grammaticum et cantum*), ja että Birgitta lauloi osia hetkipalveluksista yhdessä talonväkensä kanssa. Kanonisaatioasiakirjoissa kerrotaan myös, että Birgitta ja hänen tyttärensä Katariina joskus omassa kappelissaan Roomassa "lauloivat Jumalalle ylistystä hiljaisella äänellä ja hartaalla harmonialla." Eräässä näyssä tulee esille, että perhe lauloi ainakin vesperin ja kompletoriumin yhdessä. Kanonisaatiokertomukset kuvaavat, miten Birgitta jo aikaisin aamulla heräsi omistautuakseen rukoukselle ja hetkipalvelukselle, tällöin kysymyksessä on täytynyt olla matutinum ja laudes. Silloin, kun Birgitalle ei ollut tilaisuutta osallistua laulaen hetkipalvelukseen, hän luki Pyhiä tekstejä.

Perinteisen hetkipalvelussyklin rinnalla on ollut Marian hetkien lisäksi myös muita pienimuotoisia hetkipalveluksia. On sävelletty lyhyitä palveluksia Pyhälle Hengelle *Officium de Sancto Spiritu* ja Pyhälle Ristille *Officium de sancta Cruce*. Jo 700-luvulla on ollut käytössä hetkipalvelus, jonka on katsottu oleva esirukous kaikille kärsiville *Officium defunctorum*. Viimeksi mainittu oli pitkään käytössä dominikaanijärjestössä. Molemmat *Officium de Sancto Spiritu* ja *Officium defunctorum* olivat tuttuja birgittalaisille, pääasiassa siksi, että psalmit jotka sisältyivät seitsemään Marian hetkeen piti täydentää psalmeilla molemmista ensin mainituista palveluksista – psalmien kierto olisi muuten ollut epätäydellinen. Ruotsalaisista ja tanskalaisista hetkipalveluskirjoista löydämme Neitsyt Marian hetkiä, Pyhän Hengen hetkiä ja Pyhän Ristin hetkiä. Kirjaa, joka sisältää Marian hetkipalveluksia voidaan kutsua lyhennetyksi breviariumiksi tai hetkipalveluskirjaksi.

Birgittalaisen viikkopalveluksen rakenteellisena esikuvana voidaan nähdä myös votiivimessut. Jo ennen Birgitan aikoja on ollut tapana, että niinä päivinä, joihin ei ole korkeamman arvoasteikon juhlia tai pyhimysjuhlia, on tarpeen mukaan luettu votiivimessuja, joiden aihe on vaihtunut päivästä riippuen. Sunnuntain teema on ollut Pyhä Kolminaisuus, maanantaina enkelit, tiistaina Pyhän Hengen kunnioitus, keskiviikkona vainajien sielunrauha, torstaina Kristuksen ruumis, perjantaina Pyhä Risti ja lauantaina Neitsyt Maria. Birgitta myös säännöllisesti rukoili hetkipalveluksia ja messuja eri päivien teemojen mukaan: Pyhälle Neitsyt Marialle, kaikkein pyhimmälle Kolminaisuudelle, Pyhälle Hengelle ja vainajille sekä muita pyhiä rukouksia.

Cantus sororum-laulujen alkuperä

Cantus sororumin tekijöinä pidetään Birgittaa ja hänen rippi-isäänsä maisteri Petrus Skänningeläistä (k.1378). Cantus sororumin syntyajaksi on määritelty aika vuodesta 1354 vuoteen 1366.

Cantus sororumin tekstillisenä runkona on Birgitan näkykokoelma *Sermo angelicus* eli Enkelisaarna, jonka syntyajankohta on n.1352-1354. *Sermo angelicus* on 21. lukukappaleen kokonaisuus, joka tuli viikon aikana resitoida sisarten matutinumissa. Lukukappaleet sisältävät seitsemän erilaista teemaa, joista jokainen muodosti perustan yhden päivän aihepiirille. Nämä teemat lähtökohtanaan maisteri Petrus ryhtyi etsimään

sopivia lauluja, tekstejä ja melodioita, päivän kaikkiin rukoushetkiin. Musiikillisesti ominaista melodioille on tietty kirjavuus. Ne sisältävät melodista materiaalia sekä klassisesta että myöhäiskeskiaikaisesta liturgisesta ohjelmistosta. Petrus oletetusti työskenteli kolmella tavalla: Hän otti käyttöön jo olemassa olevia lauluja ja melodioita, hän sovitti niitä sekä runoili ja sävelsi uusia lauluja.

Voidaan sanoa, että Petruksen vastuulla olivat sisarten laulut birgittalaisessa liturgiassa, mutta että hän teki työtään läheisessä yhteistyössä Birgitan kanssa. Liturgiaa koskevissa näkyjensä teksteissä Birgitta hyväksyy Petruksen laulujen ja liturgian tekijäksi ja näin tavallaan antaa hänelle auktoriteetin muuttaa ja muokata näkyjä liturgiseen yhteyteen sopivaksi.

Birgitan näyissä sanotaan Petruksen säveltämisestä, että laulut tulivat hänelle Neitsyeltä kuin tuulen puhurina täyttäen hänen sydämensä ja rintansa lämmöllä, jolloin hänen kielensä puhui asioita, joita hän ei ollut ennemmin pystynyt ilmaisemaan. Birgitta oli tarkka siitä, että Cantus sororumiin ei kosketa eikä sitä lyhennetä, koska hänen mukaansa se oli Pyhän Hengen ja Kristuksen antama. Poikkeuksen muodosti Turun piispa Hemming, jolle Neitsyt Maria näyssä kehotti Petrusta näyttämään hetkiä. Laulujen saamista kuvataan välähdyksenomaiseksi tapahtumaksi. Muualta teksteistä käy ilmi, että tällä ei tarkoiteta sitä, että Petrus olisi säveltänyt kaikki yhdellä väläyksellä. Ajatuksena on ehkä ollut ennemminkin antaa kuvaus haltioituneesta tavasta säveltää. Petrukselta kerrotaan kuinka hän sai tarkkoja ohjeita hymnin *Ave maris stella* tekemiseen. Myös hänen murehtiessaan hymniä *Sponse jungendo filio* häntä kehoitettiin näyssä jättämään hymni rauhaan sellaiseksi kuin se on. Birgitan näyssä Petrukselle luvataan palkinto jokaisesta tavusta, jonka hän säveltää. Tämän voi ymmärtää myös hitaana säveltämisen prosessin kuvauksena, tavu kerrallaan. Näyssä enkeli kertoo kuinka hän ja Petrus ovat sama olemus, Petrus ulkopuolta ja enkeli sisäpuolta. Petruksen tulee kirjoittaa sanat, jotka enkeli kertoo hänelle, tosin hän saa lisätä ja vähentää niistä mitä hän haluaa, sillä heitä ohjaa sama Henki.

Petrus oli Birgitalle ylistäjä, *laudator*, joka saisi suuren palkan taivaassa sisarten laulusta. Hänestä kerrotaan, kuinka Jumala sallii hänen säveltää laulun, joka on kultaa, ja joka tulee johdattamaan monia ihmisiä lohdutukseen.

”Dic igitur illi, qui scribit cantum et laudem meam non propter laudem suam vel mercedem suam sed propter laudem illius, qui propter omnia opera sua omni laude est dignus, quod, sicut principes mundi tribuunt laudatoribus suis mercedem mundi, sic spiritualiter ego remunerabo eum. Quia sicut una sillaba habet super se multas notas, ita Deo placet coronas in celo dare ei por qualibet sillaba, que est in cantu, et dilicetur de eo: Ecce venit laudator, qui pro nullo temporalis bono dictavit cantum, nisi solum propter Deum.” Extr. VII

"Sano siis hänelle, joka kirjoittaa ylistyslauluja ei omaksi kunniakseen tai omaksi palkakseen vaan sen kunniaksi, joka on kaiken ylistyksen arvoinen kaikkien tekojensa tähden. Niin kuin maailman ruhtinaat antavat ajallisen palkan ylistäjilleen, niin minä annan henkisen palkan hänelle. Sillä niin kuin yhdessä tavussa on monia nuotteja niin miellyttää Jumalaa taivaassa antaa hänelle kruunu jokaisesta tavusta, joita on laulussa ja hänestä sanotaan: Katsokaa ylistyslaulaja tulee, hän, joka on säveltänyt laulun ainoastaan Jumalan tähden, ei ajatellen ajallista hyvää."

Näyissä käytetään Petruksen työstä puhuttaessa mm. verbejä *dictare* eli runoilla ja *scribit cantum et laudem meam* eli kirjoittaa lauluja ja ylistystäni, jotka eivät jätä epäselväksi Petruksen roolia. Ruotsalainen kirkkomusiikin tutkija Viveca Servatius on tutkinut Birgitan näyistä kohtia, joissa käsitellään Petrusta laulujen tekijänä. Lähteissä useimmiten käytetty verbi on *dictare* ja sanaan liittyvä objekti on *cantus* eli laulu. Runoilemisella voidaan tarkoittaa sekä tekstien että melodian kirjoittamista. Nykykäsitys sanasta *componere*, säveltää, voi antaa harhaanjohtavan kuvan liturgisten laulujen alkuperästä ja niiden mielenlaadusta tai hengestä. Säveltäminen oli paljolti olemassaolevan materiaalin hyväksikäyttöä ja yhdistelemistä. *Componere*-sanaa ei käytetä laulua kuvaavissa lähteissä sanan *cantus* yhteydessä vaan liittyneenä siihen, mitä laulutyyppiä sisältyi Cantus sororumiin. Sanalla *componere* tarkoitettiin mm. yhteensovittamista, yhteen liittämistä, järjestämistä, toimittamista, jopa kertomista, runoilua, allekirjoitusta, eli se on sukua sanalle *dictare*. Tämän päivän ihmiselle sana säveltää on usein henkilösidonainen verbi ja merkitsee sitä,

että teos on uusi ja alkuperäinen. Musiikin tarkastelu osoittaa, että tällainen näkökulma ei ole ollut kovinkaan olennainen keskiaikaisessa musiikillisessa ajattelussa ainakaan liturgisessa musiikissa. Nykytermeillä määriteltyä säveltäminen oli myös kopiointia ja lainausta. Musiikin termeillä puhutaan formuloista eli melodisista malleista. Keskiajan muusikko oletettavasti osasi käyttää ajan kulttuurin hyväksymällä tavalla musiikillisia malleja sopimusten mukaisesti. Melodian pätkiä saatettiin lainata sävelmästä toiseen ja usein tietynlaiset sävellajit sisälsivät juuri niihin tarkoitettuja malleja. Kopiointia ja tuttujen muotojen käyttöä ei pidetty negatiivisina asioina niin kuin usein nykyään. Keskiajan käsityksen mukaan sävelmän lainaaminen voitiin nähdä kunnioituksenosoituksena (*homagium*) sävelmän tekijää kohtaan.

Yleisesti ottaen ajatellaan, että Birgitta ei omin käsin kirjoittanut näkyjään. Toisaalta taas Sermo angelicuksen johdannossa kuvataan, kuinka Birgitta päivittäin istui varustautuneena kirjoitustaululla, paperilla kynä kädessään ja odotti enkeliä sanelemaan hänelle matutinumin lukukappaleet. Tekstin mukaan enkeli saneli ne selvästi ja järjestyksessä pyhän Birgitan äidinkielellä.

Ruotsalainen teologi Tryggve Lundén jakaa hetkipalvelusten laulut alkuperältään kolmeen kerrostumaan. Ensimmäinen kerrostuma lauluista voidaan määrittää olevan peräisin Birgitalta ja Petrukselta. Suuri osa 21 suuresta responsoriosta kuuluu tähän kerrostumaan ja on näin ollen Petruksen tekemiä. Toista kerrostumaa ovat laulut, jotka Birgitta ja Petrus ovat todistettavasti saaneet toisaalta ja liittäneet liturgiaansa. Lähes kaikki 35 hymnisävelmää ovat kansainvälisesti hyvin tunnettuja hetkipalvelushymnejä, jotka ovat tuntemattomien tekemiä lauluja varhaiskeskiajalta. Hymnimelodioista monet ovat tunnettuja vanhastaan, mutta suurin osa hymniteksteistä on Petruksen ja Birgitan tekemiä. Suurista responsorioista toiseen kerrostumaan kuuluu vanhemman perinteen Maria-laulustosta peräisin oleva Fulbert Chartreslaisen kirjoittama responsorio Stirps Jesse. Kolmas kerrostuma on sellaista materiaalia, jonka ovat lisänneet myöhemmät sukupolvet, tai josta joka tapauksessa voi epäillä, että se on uudemmalta ajalta.

On todennäköistä, että Cantus sororum pääosissaan tehtiin Roomassa. Tärkeät osat, kuten antifonit psalmeihin, kiitosvirret, hymnit, responsoriot ja versikkelit on pitänyt saada valmiiksi ensiksi, että sisaret heti saisivat ne käyttöönsä Vadstenassa. On mahdollista, että maisteri Petrus ei elinaikanaan ehtinyt saada loppuun Cantus sororumia, vaan joku vanhimmista Vadstenan munkkiveljistä viimeisteli laulut. Päivän teemasta johtuen joinakin päivinä lainattua materiaalia on käytetty enemmän kuin toisina, koska juuri kyseistä temaattista materiaalia oli löydettävissä kirkon yleisestä perinteestä ja varsinkin Maria-juhlista. Suuri osa keskiviikon, torstain ja lauantain teemoista on lainaa. Keskiviikon teemaan Marian syntymästä (Conceptio Beate Marie Virginis), torstain teemaan Jeesuksen syntymästä ja lauantain teemaan Marian taivaaseen ottamisesta (Assumptio BMV) oli helppo ammentaa materiaalia kirkon yhteisestä laulustosta. Vaikeampaa oli löytää materiaalia sunnuntain (Maria luomattomana), maanantain (Maria ja enkelit), tiistain (Maria profeettojen ennustuksissa) ja perjantain (Marian myötäkärsimys) aiheisiin, koska niiden aihepiirin juhlia ei löytynyt suoraan kirkon juhlista. Mutta toisaalta myös niihin teemoihin, joiden aineistoa oli helppo löytää, saattoi syntyä inspiratio tehdä omia sävellyksiä.

Birgitan lauluohjeet

Naisten osuudesta kirkkolaulussa ja sen historiassa puhutaan yllättävän vähän, vaikka naiset ovat laulaneet yhtä lailla kuin miehetkin. Keskiajan luostareiden sisarten liturginen laulu juontaa historiallisesti ajassa taaksepäin alkuseurakuntaan saakka. Naisilla oli merkittävä tehtävä alkuseurakunnassa laulajina seurakunnan joukossa ja kuoroissa aina niihin aikoihin asti, kunnes 300-luvun jälkipuoliskolta alkaen musiikillinen vastuu seurakunnissa vähitellen siirtyi miesten ja poikien ammattikuoroille. Koska naisilta kiellettiin pääasiallisesti laulaminen kirkon yhteydessä, he harjoittivat musiikkia omissa uskonnollisissa instituutioissaan ja yhteisöissään. Nunnaluostarit tarjosivat naisille mahdollisuuden laulaa, sovittaa ja säveltää musiikkia jumalanpalveluksiin. Tunnetuin nunnasäveltäjä on Hildegard Bingeniläinen, mutta hän ei toki ollut ainut. Ajan tyyliin kuului, että sävellykset jäivät tekijän osalta anonyymeiksi, osaksi kirkon perinnettä. Musiikkia tehtiin tiettyyn käyttötarkoitukseen, ei omaksi kunniaksi. Monissa naisluostareissa liturgisen musiikin säveltäminen, mutta ennen kaikkea sen esittäminen oli keskeinen aktiviteetti yhteisön elämässä.

Birgitalle sisarten laulu oli erityisen tärkeää, mikä käy ilmi lukuisissa kohdissa hänen näkyjensä. Näyt, jotka käsittelevät musiikkia löytyvät suurimmaksi osaksi Birgitan näkykokoelmasta *Extravagantes*. Birgittalaislaulua kuvailevat tekstikohdat muodostavat pienen laulupeilin, joka sisältää ryhmän positiivisia ja negatiivisia sanoja eli mitä laulussa toivotaan olevan ja mitä ei. Ääni tekstien takana on Birgitan, mutta tekstit on muotoillut Petrus Skänningeläinen. Nämä ohjeet koskivat sekä sisaria että veljiä, tosin ohje laulaa hitaammin oli erityisesti sisarille tarkoitettu. Suoranainen esikuva ohjeille löytyy viittauksena näyissä. Birgitta ihaili ankan reformoidun järjestön, kartusiaanien laulua.

...quarum cantus non sit remissus, non fractus non dissolutus, sed honestus et gravis et uniformis et per omnia humilis, imitenturque illorum cantum qui Carthusienses vocantur, quorum psalmodia plus redolet suavitatem mentis humilitatemque et deuocionem quam aliquam ostentacionem. Nam non vacat a culpa animus quam cantantem plus delectat nota quam res qui canitur, omninoque abominabile est Deo, quando vocis elevacio plus sit propter audientes quam propter Deum. Extr. IV

...älkөөn laulu olko veltoa, heikkoa älkөөnkä huolimatonta, vaan jaloa, vakavaa ja yhtenäistä ja toteutettu kaikessa nöyryydessä, kartusiaanien koraalia jäljitellen, jonka psalmodia tuoksuu autuaalta ja on ilmaistu nöyrästi ja itsensä alttiiksi antaen. Siinä on sielujen ihana vapaus ja nöyryys, siinä on jumalointi, mutta sitä vähemmän uhmaavaa ylpeyttä. Sielu ei nimittäin ole syyllisyydestä vapaa, jos laulaja iloitsee enemmän nuoteista kuin asiasta, jota laulaa ja on täysin vastenmielistä Jumalan silmissä, jos ääni kohoa enemmän kuulijoiden kuin Jumalan tähden.

Birgitan ohjeet ovat varsin monimuotoiset. Positiivisista asioista tärkeimmäksi nousee ohje laulaa kaikessa nöyryydessä *per ominia humilis*, joka oli suurin hyve birgittalaisuudessa muutenkin kuin laulussa. Ohje pitää tavallaan sisällään kaikki muut ohjeet. Nöyryys tuli olla laulajan mielenlaadussa ja äänenkäyttötavassa, mutta siinä tärkeysjärjestyksessä, että laulajan oikea mielenlaatu oli tärkeämpää kuin itse laulaminen. Positiivisista sanoista *honestus* eli jalosti, kunnioitettavasti on selkeästi ymmärrettävä. Sanalle *gravis* eli raskaasti, vakavasti löytyy merkitys kartusiaaneilta. Todellinen kartusiaani pyysi olla surullinen synneistään ja maailman synneistä. Hän lauloi lauluja täydellisen vakavasti. Sana *uniformis* eli yhtenäisesti viittaa sisarten keskinäiseen ymmärrykseen. Heidän tuli laulaa liturgista ryhmälaulua yhteisymmärryksessä ja yksimielisyydessä.

honestus
et gravis
et uniformis
et per omnia humilis

jaloa, rehellistä
ja vakavaa
ja yhtenäistä
ja kaikessa nöyryydessä

Ruotsalaiset teologit Moberg ja Milveden ovat hakeneet sanoille vertailukohtia Birgitan näyistä. *Honestus*-sanan rinnalle löytyy adjektiivi *modestus*, joka tarkoittaa kohtuullisesti, maltillisesti, jopa nöyrästi. *Uniformis*-sanan lisäksi käytetään adjektiivia *simplex*, joka voidaan ymmärtää ohjeeksi laulaa tyyllisesti yksinkertaisesti, mutta toisaalta se tarkoittaa sanana yhtä eli ohje voi tarkoittaa myös yksinäisesti, yhtenäisesti.

Sanat voidaan ymmärtää myös äänenkäytöllisenä ohjeena. Lauluja tulisi laulaa raskaasti, yksinäisesti, yhtenäisesti ja aidosti, luonnollisella ja nöyrällä äänellä. Raskaasti laulaminen voidaan yhdistää arvokkaaseen tunnelmaan ja sitä korostavaan laulun hitauteen. Birgitta halusi sisarten hetkien hitaalla rytmillä osoittaa suurta kunnioitusta Mariaa kohtaan ja arvokasta asemaa. Birgittalaisluostarissa Syon Abbeyssa laulunjohtajaa kehoitettiin erityisesti laulamaan laulut tasaisesti ja kohtalaisesti, ei liian korkealta eikä liian matalalta, ei liian nopeasti eikä hitaasti, vaan vakavasti ja omistautuneesti päivän juhlan arvokkuudesta riippuen. Mitä arvokkaampi juhla oli kyseessä sitä hitaammin laulut laulettiin.

“ Ideo quia in ecclesia Dei honor Dei sepcies in die canitur a pluribus secundum morem patrum priorum, propterea nunc volo, vt primum fratres psallant horas suas temporibus debitis. Deinde sorores aliquantulum morosius officium suum compleant.” Extr. 4

"Koska nyt Jumalan kunniaksi lauletaan Jumalan kirkossa seitsemän kertaa päivässä vanhojen isien tottumuksesta, siksi haluan minä, että veljet ensin laulavat hetkipalveluksensa asetettuina aikoina, jonka jälkeen sisaret toimittavat vähän hitaammin heidän palveluksensa."

Birgitta ei halunnut laulun olevan velttoa, heikkoa eikä huolimatonta. Keskiajalta löytyy veljille ja sisarille piispojen ohjeita ja nuhteita, joiden valossa voi Birgitan ohjeet ymmärtää ennalta ehkäiseväksi saarnaksi. Vieraillessaan luostareissa piispat saattoivat antaa nuhteita muutamistakin sangen inhimillisistä asioista liturgiassa: sisaret myöhästelivät hetkipalveluksista, he olivat unisia matutinumissa, he puhuivat liikaa ja heillä oli taipumusta kiirehtiä ja laulaa huolimattomasti. Heidän olisi tullut laulaa vakavasti, omistautuneesti, pitäen rauhallisia taukoja välimerkit huomioiden, ilman kiirettä, mutta kuitenkin määrättyinä ajankohtina. Näin nuhteli John Longland, Lincolnin piispa benediktiinununnia keskiajalla.

Non sit remissus,
non fractus
non dissolutus

älköön (laulu) olkoon velttoa
älköönkä heikkoa,
älköönkä huolimatonta

Birgitan ohjeiden negatiiviset sanat *remissus* ja *fractus* tarkoittavat velttoa ja ohutta sekä heiveröistä ääntä. Ohje voi varoittaa heiveröisestä laulusta, mutta se voi olla myös varoitus falsettiäänänen käytöstä. Falsettilaululla tarkoitetaan korkeaa ja ohennettua äänenkäyttötapaa, joka oli ajalle tyyppillistä. Keskiajalla falsettiääntä kuvattiin mm. jokelteluksi tai mankumiseksi nenässä (*muliebre quiddam balba de nare*) ja sitä moitittiin naismaiseksi ja veltoksi. Falsettia laulettiin *sotto voce* eli vaimealla äänellä. Sanalla *fractus* voidaan tarkoittaa heiveröisen äänen lisäksi myös rikottua ääntä. Tässä voidaan kritisoida moniäänistä laulua, jota Birgitta ei suosinut. Sana *remissus* voidaan myös yhdistää merkityksessään falsettiäänänen kritiikkiin eli se voi tarkoittaa tässä yhteydessä vaimennettua ääntä, joka kuuluu huonosti tai jolla on huono kuuluvuus, ääni, joka on veltto. Sanan *dissolutus* pohjalla on verbi *dissolvere* eli mm. päästää vapaaksi. Sanalla voidaan viitata joko huolimattomaan laulutapaan tai äänen tuottotapaan. Laulaja ei saanut ”päästää vapaaksi” kaikkia äänivarjojaan eikä tuoda itseään esille

Ruotsinkielisessä vanhassa painoksessa Birgitan näyistä sisarten lauluohjeissa sanotaan, että sisarten laulu tulisi olla arvokasta ja matalaa, ”*höffwitzkir oc laagher*”. Ohjeen mukaan erityisesti pääsiäisen aikaan sekä mariaaniseta hetket että messu tulisi laulaa matalammalta kuin tavallisesti. Tämän täytyy todennäköisesti tarkoittaa esitystapaa eikä äänen korkeudellista tasoa, jolloin sanalla *laagher* tarkoitettaisiin heikompa ääntä, ei matalampaa rekisteriä. Ehkä oli tarkoituksena, että sisarten tulisi pääsiäisen aikaan tarkkailla äänensä voimakkuutta, niin ettei laulu kasvaisi akustisessa kirkkotilassa liian vaikuttavaksi, jolloin olisi olemassa vaara, että laulun kauneus vetoaisi kuulijaan enemmän kuin tekstin sisältö. Tällöin viitattaisiin Birgitan varoitukseen liian suuresta oman äänen ja itsen esille tuomisesta. Mobergin mukaan toisaalta voidaan ajatella, että Birgitta ennemminkin viittasi vanhaan käsitykseen enkelten musiikista: ihmisten laulun tuli erota soinnillisesti valoisasta, kirkkaasta ja ylevästä enkelten laulusta. Keskiaikaisissa kirkkonäytelmissä ohjeena oli, että enkeli laulaa Kristuksen haudalla ylevällä tai hillityllä, suloisella äänellä, kun taas kolmen Marian tuli laulaa heikolla, nöyrällä ja vaatimattomalla äänellä siten, että he ennemminkin valittavat ja huokaavat kuin laulavat. Englanninkielisissä vanhoissa lauluohjeissa käytetään sanaa *sadde* eli surullisesti.

Ajan kuvaa äänenkäytöstä voi peilata esim. 1200-luvulta peräisin oleviin St. Gallen luostarissa kirjoitettuihin lauluohjeisiin, joissa kehoitetaan kieltämään kuoroissa äänet, jotka muistuttavat näyttelijöiden ääniä tai turhaa lörrötystä Alppien alueelta tai ylämaalta. Äänet eivät saaneet olla jylyseviä tai sihiseviä, hirnuvia, määkyviä, naismaisia, epäaitoja, mahtailevia tai uututeen viehättyneitä. Näissä edellä mainituissa käytännöissä

haiskahtaa ohjeiden mukaan enemmän typeryys ja turhamaisuus kuin uskonto. Sellaiset äänet eivät ole sopivia hengellisillä miehillä. Keskiajan monet lauluohjeet kuvastavat alueellisia ja koulukunnista johtuvia näkemyseroja, aivan kuten nykyäänkin. Joitakin käsitteitä voi olla vaikea määrittää nykyajastamme käsin. Käsitteet ”näyttelijän ääni”, ”epäaito” ja ”mahtaileva” voivat ehkä tarkoittaaakin esim. liian suurta dramaattista tunnetta lauluäänessä ja asian dramaattista esille tuontia, ei niinkään varsinaista äänen laatua.

Birgitan esikuvana voidaan nähdä 1100-luvulla elänyt munkki Bernard Clairvouxilainen, joka oli suuri auktoriteetti sekä sisterssiläisille että kartusiaaneille. Hänen mukaansa laulun sävelmän pitäisi olla vakavaa ei maallista tai kevytmielistä. Laulun tulisi olla suloista, mutta ei kevyttä. Sen tulisi miellyttää korvia ja liikuttaa sydäntä. Laulun tulisi keventää surullisia sydämiä ja lauhduttaa vihaa. Sen ei koskaan tulisi hämärtää sanojen merkitystä vaan vahvistaa niitä.

Vaikka Birgitta antoi tarkkoja määritelmiä sisarten laululle, hänen näyistään käy ilmi, ettei hän oletanut kaikkien sisarten olevan armoitettuja laulun lahjassa: ”Jotkut uskovaiset uhrasivat Jumalalle puhtaan sydämen, kuin puhdasta kultaa, toiset jumalaisen viisauden hengen, kyvyn puhua ja laulaa jumalaista viisauden sanaa... kolmannet osasivat juuri ja juuri Isä meidän rukouksen, jonka he uhrasivat katuvasta sydämestään.”

Luonnollisestikin täytyy olla niin, että jotkut nunnat pystyivät kantamaan enemmän musiikillista vastuuta luostarin lauluista. Sisarten ensimmäinen laulunopettaja ensimmäisessä birgittalaisluostarissa Vadstenassa Ruotsissa vuosina 1373-1378 oli itse laulujen tekijä Petrus Skänningeläinen, joten lähtökohta sisarten liturgialle on ollut erinomainen. Tavallisesti luostareissa oli laulunjohtaja. Organisatoristen velvollisuuksiensa lisäksi hänellä oli vastuu valita laulujen äänen korkeudet ja tempot sekä luoda tasapaino kahden kuoron välille, jotka yleensä istuivat toisiaan vastapäätä.

Tietoja eri luostareiden sisarten laulutaidoista on säilynyt useissa lähteissä kuten luostareiden säännöissä, musiikkia sisältävissä käsikirjoituksissa, piispojen vierailuja koskevissa kirjanpidoissa ja muissa dokumenteissa. Niistä käy ilmi, että nunnien koulutuksellinen lähtötaso vaihteli suuresti luostarista riippuen. Suurin osa nunnista oppi perustaidot lukemisessa ja laulamissa novitsiaikanaan. Birgittalaisisarten lauluista on säilynyt pergamentteja, joihin on neljälle nuottiviihalle kirjoitettu neliönuotteja, jotka ovat erittäin selkeitä ja kertovat musiikin kulttuurin korkeasta tasosta luostareissa. Sekä Vadstenan luostarista että Naantalın luostarista on säilynyt niin monia näitä nuottipergamentteja, että niiden perusteella voidaan sanoa näissä luostareissa olleen aktiivisen ja laulujen vaativuuden perusteella myös monipuolisen lauluelämän. Kokonaisten laulujen lisäksi on säilynyt kuoronjohtajalle tarkoitettuja ohjeita, jotka sisältävät pelkät alukkeet lauluista eli osan ensimmäisestä lauseesta nuotteineen. Näin ollen on todennäköistä, että sisaret hyvin pitkälle osasivat ulkoa laulut. Laulun johtaja katsoi laulun alun, jonka jälkeen he pystyivät laulamaan sen ilman nuotteja.

Piispa Ragvaldsson teki 1400-luvun lopulla Cantus sororumin lauluista Vadstenan nunnille ruotsinkielisen käännöksen ja selitykset. Ruotsalainen laitos oli välttämätön, koska vain muutamat sisaret osasivat latinaa - laulettavaksi käännöksiä ei ollut kuitenkaan tarkoitettu. Toisaalta on muistettava, että birgittalaisisaret toistivat samat laulut ja lukukappaleet joka viikko. He varmasti osasivat tekstit ulkoa samoin kuin laulujen melodiat. Syon Abbeyn sisarille tarkoitettussa kirjeessä 1400-luvulla sanotaan: ”Koska monet teistä eivät ymmärrä latinaa, vaikkakin te osaatte laulaa ja lukea sitä, siksi... olen kääntänyt teidän lukukappaleenne ja koko palveluksenne englanniksi, niin että niiden ymmärtämisen kautta... te voitte suuremmalla omistautumisella ja älyllä palvella häntä (Mariaa) laulamalla, lukemalla ja sanomalla niitä.”

Onkin mielenkiintoista, miksi Birgitta nimenomaan toivoi sisarten laulavan *cum nota* eli tekstin tai nuottien kera. Ruotsalaisen teologin Milvedenin mukaan ohje viittaa paitsi laulamiseen tekstistä myös laulamiseen kuorossa ja erityisesti täydellä äänellä. Ohje laulaa kirjasta koska paitsi sisarten lauluja myös psalmeja. Veljien tuli osata ulkoa kaikki psalmit, mutta sisarten tuli laulaa ne tekstit edessään. Nuoteista tai tekstistä laulamisen voisi ajatella myös liittyvän nöyrään laulutapaan. Laulaessaan nuoteista sisaret keskittyisivät enemmän tekstiin. Heillä ei olisi niin suurta vaaraa tuoda itseään ja kaikkia äänivarojaan esille, kuten Birgitta kielsi.

Birgitan kehotusta laulaa nuoteista voidaan tarkastella myös hieman etäämpää. Keskiajalla ihminen ajateltiin ennen muuta psykofyysiseksi kokonaisuudeksi, joka muodostui ruumiista ja sielusta. Kokonaisvaltainen käsitys ihmisestä heijastui suoraan myös ymmärrykseen ihmisen ja äänen suhteesta. Äänen tuottamisessa, kuulemisessa ja kokemisessa koko ihminen oli osallisena. Kun ihminen luki ääneen tai lauloi tekstiä, hän ja mahdolliset kuulijat oppivat asiat syvällisesti eri aistien kautta. Teksti oli samaan aikaan nähty, kuultu ja ruumiilla koettu. Tämä huomioitiin myös liturgisessa laulussa, rukouksessa. Ajateltiin, että äänenluvun aikana Jumalan sana vaikutti suoranaisesti lukijan kehoon, joka toimi Pyhän tekstin ohjaamana. Käytännössä puhe, äänen lukeminen, resitaatio ja laulu olivat osa kokonaisvaltaista oppimista, ymmärtämistä ja kokemista. Quintilianus on kirjoittanut ensimmäisellä vuosisadalla, että lukeminen jakautuu silmän ja äänen toiminnaksi, mutta että ne työskentelevät saman päämäärän hyväksi. Aistien yhteistyötä pidettiin myös sinänsä tavoittelemisen arvoisena asiana.

Käsitys tekstin ja äänen kokonaisvaltaisesta vaikutuksesta ihmiseen on ollut ajatuksena resitoinnissa jo antiikin aikana ja myös liturgian ulkopuolella. Tekstejä luettiin yleensä aina ääneen. Hiljaa itsekseen lukeminen oli hyvin harvinaista. Augustinus ihmetteli opettajaansa Ambrosiusta, joka luki hiljaisuudessa antaen äänensä ja kielensä levätä lukiessaan. Antiikin aikana ammattipuhujan tekstit heräsivät eloon vasta kun hän, usein todennäköisesti muusikkojen seurassa, antoi teksteille niiden soivan olomuodon lumoten kuulijat ja saaden heidät iloitsemaan, itkemään ja suuttumaan.

Tekstin laulaminen ja puhelaulaminen liturgiassa oli niin itsestään selvää, että sanoja laulaa ja puhua, *cantare* ja *dicere*, käytettiin toistensa synonyymeinä. Puhumista vielä syvempi vaikutus ihmiseen katsottiin olevan lauletulla Jumalan sanalla. Kirkkoisä Augustinus on ilmaissut asian: *Cantare bis orare* - laulaminen on kaksinkertaista rukoilemista. Luostarisääntönsä kolmannessa luvussa hän myös kehottaa: ”Puhumienne sanojen tulee olla eläviä teidän sydämessänne, kun te rukoillette Jumalaa psalmeilla ja hymneillä. Laulaessanne pitäytykää säädetyissä teksteissä; välttäkää tekstejä, jotka eivät sovellu laulettaviksi.” Myös Birgitta käsittelee laulettun sanan, kuulon ja ymmärryksen suhdetta eräässä näyssä, jossa hän puhuu kirjeestä, ja siitä, kuinka sekä kirjeen kirjoittaja että hän, joka sen ”laulaa” (*decantabat*) ovat palkkion arvoisia, ja kuinka tämä kaunis laulu koskettaa kaikkia kuulijoita auttaen heitä uskomaan ja käyttäytymään kirjeen ohjeiden mukaisesti. Toisessa kohdassa Birgitan näkyjä kuvataan ääneen lukemista, kuinka Petrus Skänningeläinen luki ääneen Birgitalle *Speculum Virginumia*, joka oli keskiajalla arvostettu hengellinen kirja, jonka ohjeista nunnille löytyy myös juuri tätä aihetta kuvaavia tekstejä: ”Kristus etsii avoimia korvia ja avoimia silmiä, siksi, että ääni voi levätä teissä ja se, mikä teihin tulee näön kautta saa kantaa hedelmää mielessänne. Kuuntele tytär...”

Birgitan ymmärrys äänen vaikutuksesta käy ilmi hänen määräyksistään koskien kirkkojen rakentamista. Birgitalla oli näkemys kirkosta, millaiset mittasuhteet siinä tuli olla. Sekä Vadstenan kirkko että Naantalın kirkko, jotka kumpikin ovat nykyään luterilaisten seurakuntien käytössä, ovat erinomaisia laulukirkkoja. Molemmissa kirkoissa on pitkä jälkikaiku, Vadstenassa huomattavan pitkä, ja kirkot soitattavat ääntä ja sen yläsäveliä hyvin vahvasti. Ne vaativat laulajalta taitoa laulaa laulut kirkon resonanssia kuunnellen ilman, että sanat puuroutuvat. Birgittalaissisarten laulutaidosta saksalaisessa Gnadenbergin *Mons Gratie* eli Armon Vuori-luostarissa 1440-luvulla kerrotaan, että kun sisaret lauloivat kirkon itäpäässä parvekkeellaan, veljien kuorissa kirkon länsipäädyssä pystyttiin kuulemaan jokainen sisarten laulama sana ja tavu selkeästi, akustiikka oli niin hyvä laulamiseksi. Resitoidessaan lukukappaleita sisaret joskus laulaen toistivat yhtä vokaalia kaksi tai kolme kertaa, ennen kuin he olivat siihen tyytyväisiä. Vokaalia toistamalla sisaret hakivat mahdollisimman selkeää ja yhtenäistä sointia laulettavaan tai puhelautettavaan vokaaliin, jolloin äänen kuuluvuus kirkkotilassa oli parempi.

Puhuttua tekstiä kaikuvassa kirkkotilassa olisi ollut vaikeaa saada selkeäksi. Servatiuksen mukaan tämä oli hyvin käytännöllinen peruste sille, miksi tekstit resitoitiin eli puhelautettiin liturgiassa. Pyhä Sana yritettiin saada kuultavaksi kirkkokuoneessa käyttämällä luonnollista äänen vahvistusmetodia, korkealta puhumista. Tällä tarkoitetaan äänen ylimenoa heikommasta puheesta vahvempaan ääneen. Askel resitoinnista varsinaiseen laulamiseen ei ole pitkä. Kirkkotilassa saattoi äänen kuuluvuuteen saada lisäapua keskiajan arkkitehtuurin "akustisesta pisteestä", erityisestä kohdasta kuorissa, jossa ääni vahvistui itsestään.

Birgitan teksteistä käy ilmi hänen pettymyksensä laulun vähäisyyteen hänen aikansa luostareissa. Eräässäkin näyssä hän suree maallistunutta munkkien elämää: ”Oli ihanaa vierailta luostarissa siihen aikaan, kun munkit vielä päivin ja öin osoittivat Jumalalle kunnioitusta lauluillaan... Lukuisia ovat nyt tuskalliset vierailut luostarissa, sillä paljota ei ole munkkeja kuorissa jumalanpalveluksissa, joskus ei ketään. Sen tähden siellä luetaan liian vähän, joskus ei lauleta lainkaan ja monina päivinä ei lauleta ollenkaan messua.” Voimakas tarve puhdistaa maallistunutta luostarilaitosta voidaan nähdä yhtenä motivaationa perustaa naisille luostari, jossa heillä on oma liturgia. Birgitalla oli halu liittyä vanhaan traditioon, jossa laululla oli ollut suurempi merkitys sisarten ja veljien elämässä.

Birgitta yhdistää maalliset elämäntavat maallisiin laulukäytäntöihin. Sisarten lauluohjeet tuntuvat lempeiltä verrattuna nuhteisiin, joita Birgitta antaa papeille. Hän kritisoi pappien sopimatonta tai liian maallista elämää mm. heidän ääntään kuvailemalla. Huonon papin ääni muistuttaa sammakoita tai kahden kiven hakkaamista vastakkain. Birgitta luonnehtii maallistunutta pappia siten, että tämä saarnaa vaikeatajuisesti, laulaa korkealta, kovaa ja turhamaisen kunnian tähden sekä tekee huonoja tekoja. Birgitan mukaan Jumalaa lepyttää nöyrän katumuksen ja tunnustuksen ääni.

Paitsi laulun vähäisyyttä aikansa luostareissa Birgitta kritisoi myös maailmallista tai maallistunutta musiikkia kirkossa. Voidaan sanoa, että Birgitta kehotti olemaan alati valppaana, ettei musiikin taiteellisuus houkuttaisi maallisiin ajatuksiin tai pelkästään esteettiseen taide-elämykseen. Ihmisen tuli liikuttua ennen kaikkea sanasta, ei pelkästään sävelistä. Tässä näkemyksessään hän yhtyy kirkon isien, kuten Augustinuksen ja Gregoriuksen näkemyksiin. Birgitta ei halunnut luostarinsa kirkkoon myöskään mitään soittimia siitä pelosta, että ne vievät ajatukset ja mielen pois Jumalasta. Varsinaisesti kritiikki ei kohdistunut itse soittimiin vaan niiden vaikutukseen ihmiseen.

Christus loquitur: ”Fili Israel, quia carnales erant et in umbra legis seruebant, multa habebant, quibus ad deuocionem excitabantur. Habebant quippe tubas et organa et citharas, quibus accendebantur ad laudem Dei. Habebant et cerimonias et mandata, quibus illuminabantur ad cultum Dei. Legem quoque acceperunt et iudicia, quibus refrenabantur a viciis et dirigebantur ad agenda. Ideo quia nunc venit veritas ipsa, presignata in figuris, scilicet ego ipse verus Deus, dignum est, ut in veritate et toto corde michi seruiatur. Ergo quamuis bonum et suaue est audire organa nec bonis moribus est contrarium, nullatenus tamen in monasterio matris mee habeantur, quia ibi debet esse certa deduccio temporum, grauitas cantuum, puritas menciuim, cultus silencii, continuuicio verbi diuini et pre omnibus humilitas vera et obediencia sine mora.
Extr. X

Kristus puhuu: Silloin, kun Israelin tyttäret olivat lihallisia ja palvelivat lain varjossa, oli heillä monia asioita, joiden kautta he heräsivät hartauteen. Heillä oli trumpetteja, urkuja ja harppuja, joita he virittivät Jumalan ylistämiseen ... mutta, koska nyt itse vertauksissa ennustettu totuus tuli, nimittäin minä, tosi Jumala, on arvollista, että minua palvellaan totuudessa ja kaikesta sydäimestä. Sen tähden älköön urkujensoitto, vaikkakin se on ihanaa ja hyvää kuunneltavaa, eikä vastoin hyviä tapoja, missään tapauksessa tulko äitini luostariin, sillä siellä täytyy vallita tietty ajattomuus, laulun vakavuus, mielen puhtaus, hiljaisuuden noudattaminen, jumalallisen sanan viljely ja ennen kaikkea tosi nöyryys ja viivyttelämätön kuuliaisuus.

Antiikin perintö musiikin terapeuttisista vaikutuksista on tunnustettu myös kristillisessä musiikkikäsitelmissä. Kirkkoisä Augustinus kuvaa musiikkia tunnustuksissaan: ”Äänet virtasivat korviini samoin kuin totuus minun sydämeeni ja ne saivat liikkeelle minussa hartauden tunnon. Minun kyyneleeni virtasivat ja tunsin oloni hyväksi.” Birgitta ei suoranaisesti käsittele kirjoituksissaan musiikin terapeuttista voimaa ihmiseen, mutta hänen ymmärryksensä musiikin parantavasta vaikutuksesta käy ilmi näyistä. Eräässä näyssä on musiikilla merkittävä rooli nuoren tytön ja paholaisen kamppailussa. Paholaisen riivaama nainen rauhoittui toisten ihmisten hartaaseen lauluun. Paholainen raivosi ja sanoi, ”ettei voi sanomattomalta kauhultaan kestää sitä kamalaa kiljuntaa, joka siellä kappelissa kuului”. Kun ihmiset jatkoivat laulua, toipui sairas vähitellen.

Luostarielämässä pyritään tasapainoon monella tavalla. Ääneen rukoilemisen vastaparina voidaan kiinnittää huomiota hiljaisuuteen. Äänen ja hiljaisuuden välinen harmonia on verrattavissa tasapainoon, joka vallitsee aktiivisen työn teon ja kontemplaation välillä.

Birgitan sanoin: "Sen tähden tulee piispan lukea hetkipalvelus tai laulaa se, jos hänellä on siihen tilaisuus. Mitä korkeammassa asemassa joku on, sitä suurempi kunnia tulee hänen antaa Jumalalle. Mutta puhdas ja nöyrä sydän miellyttää Jumalaa yhtä lailla hiljaisuudessa kuin laulussa." Rev. IV

Acta et Processus Utg.av Isak Collijn 1924-31 Uppsala;

Apel, Willi 1958. Gregorian chant. Indiana University press, Bloomington & Indianapolis.

Den Heliga Birgitta. Uppenbarelser utg. Tryggve Lundén I-IV.Malmö

Geete, Robert 1895. Jungfru Marie örtagård. Stockholm.

Heinonen, Meri 2000. Naismystikot ja sukupuolen ongelma s.111-139. Teoksessa Ikuisuuden odotus, toim. Meri Heinonen. Gaudeamus, Tampere.

Heliga Birgittas Uppenbarelser. Efter gamla handskrifter G.E. Klemming. Fjerde bandet. Stockholm. P.A. Norstedt & Söner 1862.

Hiley, David 1993. Western Plain chant. A Handbook. Bury, St. Edmunds

Härdelin, Alf 1993. Guds brud och egendom. rtikkeli kirjassa Heliga Birgitta – budskapet och förebilden s. 203-212. Toim. A.Härdelin ja Mereth Lindgren. Almqvist & Wiksell Internationa . Stockholm.

Härdelin, Alf 1998. Kult, kultur och kontemplation. Artos Bokförlag, Skellefteå.

King, A.A. 1955. Liturgies of the religious orders. London.

Klockars, Birgitta 1966. Birgitta och böckerna. Historiska serien 11. Stockholm.

Levy, Kenneth 1980. Plainchant -The New Grove dictionary of Music and Musicians 14, s. 800-832. Hong Kong.

Lawless, George, OSA 1987. Augustine of Hippo and his Monastic rule. Clarendon press, Oxford.

Lundén, Tryggve 1976. Den heliga Birgitta och den helige Petrus av Skänninge Oficium parvum beate Marie Virginis. Acta universitatis Upsaliensis Studia Historico -Ecclesiastica Upsaliensia. Lund.

Maria i Sverige under tusen år 1996. Del 1. Föredrag vid symposiet i Vadstena 6-10 oktober 1994. Utgivna av Sven-Erik Brodd och Alf Härdelin. Artos Bokförlag, Skellefteå.

Mc Gee, Timothy J. 2000. The Sound of Medieval Song. Ornamentation and Vocal Style according to the Treatises. Guilford & King's Lynn.

Milveden, Ingmar 1973. Sjungen ödmjukhet. Teoksessa Vadstena klosterns öden. Till 600-årsminnet av Birgittas död (toim. Andreas Lindblom), s.145-159. Vadstena.

Milveden, Ingmar 1974. Per omnia humilis. Reflexioner kring en birgittinsk sångspegel. Svenskt gudtjänstliv årgång 47/48, 1972 /1973, s. 35-48. Lund.

Moberg, C.-A. 1965. Den heliga Birgitta och musiken Svenskt gudtjänstliv 40,s. 3-13.

1947. Die liturgischen hymnen in Schweden I. Beiträge zur Liturgie- und Musikgeschichte des Mittelalters und der Reformationszeit. Uppsala

Morris, Bridget 1993. Labyrinths of the Urtext. Kirjassa Heliga Birgitta- budskapet och förebilden.

Föredrag vid jubileumssymposiet i Vadstena 3 – 7 oktober 1991. Red. Härdelin- Lindgren. Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien Konferenser 28 s. 23-33. Almqvist och Wiksell, Stockholm.

Neuls-Bates, Carol (edit.) 1996. Women in music. Northeastern University Press, Boston.

Nilsson, Ann-Marie 1991. On liturgical hymn melodies in Sweden during the middle ages. Skrifter från Musikvetenskapliga institutionen nr. 24, Göteborg.

Nilsson, Ann-Marie 2000. Pitch notation in early medieval sources.

Nyberg, Tore 1965. Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters. Bibliotheca Historica Lundensis xv. CWK Gleerup, Leiden.

Nyberg, Tore 1991. Birgittinsk festgåva. Studier om heliga Birgitta och Birgittinorden. Svenska Kyrkohistoriska Föreningen 46. Uppsala.

Piltz, Anders 1996. Nostram naturam sublimaverat. Den liturgiska och teologiska bakgrunden till det birgittinska mariaofficiet. Teoksessa Maria i Sverige under tusen år,. s. 255-287.

- Powell, Morgan 2001. The Speculum virginum and the audio-visual poetics of women's religious instructions. s. 110-135. Artikkele kirjassa Listen Daughter. The Speculum virginum and the formation of religious women in the middle ages. edit Constant J. Mews. New York.
- Rossing, Anna Jane 1986. Studier i den heliga Birgittas Spiritualitet. Stockholm.
- Salmesvuori, Päivi 2000. Ammattina pyhimys-Ruotsin pyhä Birgitta, s. 153-164 teoksessa Ristin ja Olavin kansaa. Tampere.
- Sancta Birgitta, Opera Minora II: Sermo Angelicus, ed. Sten Eklund. Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1972. Revelaciones Book XI
- Sancta Birgitta, Revelaciones IV, ed. Hans Aili. Stockholm: Almqvist & Wiksell international, 1992.
- Sancta Birgitta, Reuelaciones extrauagantes IX, ed. Lennart Hollman Uppsala, 1956.
- Servatius, Viveca 1990. Cantus Sororum, musik-und liturgigescichliche studien zu den antiphonen des birgittinischen Eigen repertoires. Acta universitatis uppsaliensies/ Nova series 12, Uppsala.
- Servatius, Viveca 1993. Heliga Birgitta som musikalisk visionär. Artikkele kirjasta Heliga Birgitta-budskapet och förebilden. Föredrag vid jubileumssymposiet i Vadstena 3-7 oktober 1991. AB CO Ekbländ & Wiksell International, Stockholm, s. 253-264.
- Setälä, Päivi 1996. Keskiajan nainen. Otava, Keuruu.
- Taitto, Ilkka 1992. Documenta Gregoriana. Latinalaisen kirkkolaulun lähteitä Suomessa. Wsoy Porvoo.
- Tunturi, Janne 2000. Kun silmä unohti suun: sisälukutaidon leviäminen ja merkitys. Artikkele kirjassa Ikuisuuden odotus, Uskonto keskiajan kulttuurissa toim. Meri Heinonen. s. 89-108. Gaudeamus Kirja, Helsinki.
- Vainikka, Sakari 2001. Radices Canorvm. Näkökulmia gregoriaanisten Kyrie- ja Gloria-melodioiden muotoutumiseen. Acta Universitatis Tamperensis 800.
- Yardley, Anne Bagnall 1987. Artikkele "Ful weel she soong the service dyvyne": The Cloistered Musician in the Middle Ages (s. 15-38) teoksessa Women making music. The western art tradition 1150-1950. Toim. Jane Bowers ja Judith Tick. University of Illinois press, Urbana and Chicago. .